

ศึกษาวิเคราะห์ปัญญาบารมีในฐานะเป็นปัจจัยเข้าถึงความดีงาม
ตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท
Analytical Study of Paññā Pāramī as a Factor to Access Good
Deeds According to Theravada Buddhist Principles

พระปลัดสมควร อธิปญโญ
Phrapaladsomkhuan Adhipunyo^๑

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของดัชนีพนธ์เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์ปัญญาบารมีในฐานะเป็นปัจจัยเข้าถึงความดีงามตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์ปัญญาบารมีในฐานะเป็นปัจจัยเข้าถึงความดีงามตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นการวิจัยเชิงเอกสารและสัมภาษณ์บุคคล ผลการวิจัยพบว่า การวิเคราะห์ปัญญาบารมีในฐานะเป็นปัจจัยเข้าถึงความดีงามในทางพระพุทธศาสนา คือ การดำเนินชีวิตอย่างมีสติและปัญญาที่ก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ตนเองและผู้อื่น โดยการปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ ๑. ปัญญาบารมีในฐานะเป็นปัจจัยเข้าถึงความดีงามตามมรรค ๘ ซึ่งเป็นวิถีทางที่ปฏิบัติอันประเสริฐ ๘ ประการ นำตนไปสู่ความเห็นชอบทางปัญญา คือ ความเป็นผู้มีวิจารณ์ญาณ อันเป็นการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ๒. ปัญญาบารมีตามภavana ๔ ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่เพิ่มคุณค่าให้แก่ตัวบุคคล ๓. ปัญญาบารมีตามหลักพละ ๕ เพื่อให้เกิดปัญญาเป็นสิ่งสำคัญ เพราะจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้งในตัวเอง ปัญญาบารมีในฐานะเป็นปัจจัยเข้าถึงความดีงามซึ่งสนับสนุนในการทำความดีทุกๆ ด้าน โดยเฉพาะมีปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาตามความเป็นจริงย่อมอำนวยให้สำเร็จสิ่งที่พึงประสงค์ได้สมความปรารถนา

คำสำคัญ: ปัญญาบารมี การเข้าถึงความดีงาม พระพุทธศาสนาเถรวาท

---

^๑ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Buddhist Studies, Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Abstract

This article is a part of a dissertation entitled Analyzing Paññā Pāramī as the factor in accessing the moral deeds in Buddhism.’ It aims at analyzing Paññā Pāramī or wisdom perfection as the factor for accessing the good deeds according to Theravada Buddhism. The research was documentary and personnel interviews. The research result found that wisdom perfection as the factor of good deeds is the way to live with mindfulness and wisdom causing benefits to oneself and others by following the principles in Buddhism which are; 1) Paññā Pāramī as the factor in accessing to good deeds according to eightfold noble path which is the noble way of life leading to right view or wisdom, later generating critical thinking and living rightiously, 2) Paññā Pāramī according to 4 developments for valuating quality for individual improvement, 3) Paññā Pāramī according to principles of five power to make wisdom an important matter because it leads to change oneself profoundly. Paññā Pāramī as the factor to access the good deeds supports all good deeds in every aspect especially the wisdom to realize things as they really are will likely accomplish desirable success to fulfil the wishes.

Keywords: Paññā Pāramī , Access Good Deeds, Theravada Buddhist

๑. บทนำ

พระโพธิสัตว์ทรงเต็มเปี่ยมด้วยพระบารมีทั้ง ๑๐ ประการ จึงได้ทรงบรรลुพระสัมมาสัมโพธิญาณ เป็นพระพุทธเจ้า แต่กว่าที่พระพุทธองค์จะทรงบำเพ็ญบารมีทั้ง ๓๐ ทศ ให้บริบูรณ์ได้นั้น ต้องทรงเวียนว่ายตายเกิดในภพน้อยภพใหญ่เสวยพระชาติเป็นสัตว์เดรัจฉาน บ้าง เป็นมนุษย์บ้าง เป็นเทวดาบ้าง เป็นพรหมบ้าง นับชาติไม่ถ้วน ในพระชาติหนึ่งของการเวียนว่ายตายเกิดเพื่อบำเพ็ญบารมี^๒ ในการเดินทางที่อยู่ในสายกลาง และเป็นหนทางที่ทำให้ อยู่ในหนทางที่เป็นทางที่เดินที่สุดทางหนึ่งนั่นคือทางของโพธิสัตว์เพื่อให้ผู้ศึกษาได้ดำเนินชีวิต ถือเป็นหลักที่สำคัญสำหรับผู้ที่ปรารถนาจะบำเพ็ญบารมีที่ยั่งยืน และจะต้องเป็นผู้ทรงธรรม อย่างยิ่งโดยเฉพาะบารมี ๑๐ หรือ ทศบารมี หมายถึง ปฏิปทาอันยวดยิ่ง เพื่อบรรลุซึ่ง จุดหมายอันสูง เช่น ความเป็นพระพุทธเจ้าและความเป็นมหาสาวก เป็นต้น สำหรับทศบารมีที่พระพุทธองค์ได้ทรงบำเพ็ญในทศชาติ^๓ นั้น เช่น ทรงบำเพ็ญปัญญาบารมีในเสวยพระชาติเป็นพระมโหสถ^๓ เป็นต้น

การบำเพ็ญบารมีเป็นหลักธรรมหนึ่งเป็นที่รู้จักของพุทธศาสนิกชนทั่วไป แต่คำว่า บารมี ในที่นี้ไม่ใช่อาณาจวาสนาที่จะคุ้มครองและรักษาผลประโยชน์ของตนเองอย่างที่เขาใจกันในปัจจุบัน หากแต่เป็นคุณธรรมที่นำผู้ปฏิบัติก้าวหน้าไปสู่ความสำเร็จสูงสุดตามที่ตั้ง ปรารถนาไว้แล้ว และบารมียังเป็นหลักธรรมสำคัญในระบบจริยธรรม มีความหมายว่า คุณ ความดีที่บำเพ็ญอย่างยั่งยืน เพื่อบรรลุจุดหมายอันสูงยิ่ง คือ คุณธรรมหรือคุณสมบัติอันเป็น เหตุให้ถึงฝั่งคือความสำเร็จต่าง ๆ ตามที่บุคคลผู้นั้นมุ่งหมาย บุคคลต้องการบรรลุผลอันใด ก็ต้องบำเพ็ญบารมีอันเป็นเหตุให้บรรลุผลอันนั้น ดังเช่น การบำเพ็ญปัญญาบารมีตามที่ปรากฏ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เถรวาทและในคัมภีร์อื่นๆ เป็นต้น ด้วยเหตุผลดังกล่าวมา ผู้เขียนมีความสนใจศึกษาบทความเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์ปัญญาบารมีในฐานะเป็นปัจจัยเข้าถึงความดีงามตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อให้ทราบถึงวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้

๒. วัตถุประสงค์การวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาปัญญาบารมีตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท

๒.๒ เพื่อศึกษาการเข้าถึงความดีงามตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท

๒.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์ปัญญาบารมีในฐานะเป็นปัจจัยเข้าถึงความดีงามตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท

^๒ ชุ.พุทธ. (ไทย) ๓๓/๗๖/๔๓๕.

^๓ ชุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๕๙๐/๒๗๔.

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative) ผู้วิจัยจึงได้จัดขั้นตอนของการดำเนินการวิจัย (Research Process) ไว้ดังต่อไปนี้

๑) กำหนดกรอบการวิจัย โดยการกำหนดกรอบวิจัยตามวัตถุประสงค์ มุ่งเพื่อศึกษาปัญหาบารมีตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท การเข้าถึงความดีงามตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท และวิเคราะห์ปัญหาบารมีในฐานะเป็นปัจจัยเข้าถึงความดีงามตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาทของพระโพธิสัตว์เพื่อที่จะสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

๒) รวบรวมข้อมูล เป็นการรวบรวมข้อมูลด้านเอกสารอื่นๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับปัญหาบารมี คือความดีงามเกิดจากการหยั่งรู้เหตุผลของพระโพธิสัตว์ ในพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ อรรถกถา ฎีกา และเอกสารตำรางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๓) วิเคราะห์ข้อมูล โดยนำข้อมูลจากการศึกษาปัญหาบารมีตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท การเข้าถึงความดีงามตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท วิเคราะห์ปัญหาบารมีในฐานะเป็นปัจจัยเข้าถึงความดีงามตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาทเพื่อให้มีความชัดเจน

๔) สัมภาษณ์บุคคล สัมภาษณ์นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับวิเคราะห์ปัญหาบารมีในฐานะเป็นปัจจัยเข้าถึงความดีงามตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท จำนวน ๕ รูป/คน

๕) ระเบียบเรียงข้อมูล เขียน และสรุป ดำเนินการเรียบเรียงข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการค้นคว้า วิเคราะห์และการสัมภาษณ์ จากนั้นนำมาเขียนเป็นวิทยานิพนธ์เชิงพรรณนาโวหาร พร้อมทั้งสรุปและนำเสนอผลการวิจัยและข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๔. ผลการวิจัย

๔.๑ ปัญหาบารมีตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท

ปัญหาบารมี คือรู้ทั่วถึงเหตุถึงผล รู้อย่างชัดเจน เป็นธรรมที่คอยกำกับศรัทธา เพื่อให้เชื่อประกอบด้วยเหตุผล ไม่ให้หลงเชื่ออย่างงมงาย ปัญหาทำให้เกิดได้ ๓ วิธี คือ

๑) สุตมยปัญญา คือความรู้ที่เกิดจากการฟังหรือการเรียนรู้ มีบ่อเกิดมาจากการศึกษาเล่าเรียนในสถาบัน การศึกษา และการศึกษาตามอัธยาศัยโดยอาศัยสื่อหลากหลาย

เช่น หนังสือ สิ่งพิมพ์ ตำรับตำรา วิद्यุ โทรทัศน์ และอินเทอร์เน็ต เป็นต้น ย่อมมีความแตกต่างกันมาก^๔

๒) จินตามยปัญญา คือความรู้ใหม่ๆ ในศาสตร์ต่างๆ เช่น วิทยาศาสตร์ มีบ่อเกิดมาจากการศึกษา ค้นคว้า วิจัย ทดลอง การพยายามคิดค้นสิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ คิดสร้างสรรค์ผลงานใหม่ๆ เพื่อใช้ในงานด้านการแพทย์และอุตสาหกรรม เป็นต้น ปัญญาประเภทนี้ เกิดขึ้นจากความสามารถในกระบวนการคิดหรือจินตนาการของมนุษย์ ทั้งนี้เพื่อทำให้เกิด “ความเข้าใจ” ต่อสิ่งต่างๆ ที่เข้าไปรับรู้หรือที่จำได้ และต้องมีการพัฒนาปัญญาในขั้นถัดไป คือ “ภาวนามยปัญญา”^๕

๓) ภาวนามยปัญญา คือความรู้ที่เกิดจากการลงมือทำ มีบ่อเกิดมาจากการศึกษาหาความรู้และประสบการณ์จากการทำงานในอาชีพของตนๆ ปัญญาประเภทนี้เป็นเรื่องของ “ปรมาตม์สัจจะ” หรือสิ่งที่มีอยู่จริง หรือมี “สภาวะ” อยู่จริงในธรรมชาติโดยเฉพาะ เป็นปัญญาที่เกิดจากการประจักษ์ ที่จะต้องมีประสบการณ์จริงต่อสิ่งหรือเรื่องนั้นๆ โดยตรง โดยสิ่งหรือเรื่องนั้นๆ จะเป็นตัวแสดงออกของปัญญาเอง อาจเรียกปัญญาประเภทนี้ว่า “รู้แจ้ง” โดยเฉพาะปัญญาในพระพุทธศาสนาที่จะนำไปสู่ธรรมในระดับโลกุตตระ เพื่อเข้าถึงความดีงาม คือการเป็นอริยบุคคลต้องอาศัย “ภาวนามยปัญญา” นี้เท่านั้น^๖

จัดเป็นสิกขาข้อหนึ่งในสิกขา ๓ หรือไตรสิกขา คือ อธิศีล อธิสมาธิ อธิปัญญา ส่วนระดับของปัญญาบารมีแบ่งออกเป็น ๓ ระดับ ได้แก่ บารมี คือสิ่งที่สำเร็จประโยชน์แก่ผู้ประพฤติปฏิบัติหรือบำเพ็ญเพียรที่บำเพ็ญในทศบารมี, อุปปบารมี คือการบำเพ็ญบารมีชั้นกลาง เช่น ทานอุปปบารมี และปรมาตบารมี คือบารมีชั้นสูงสุด เช่น ทานปรมาตบารมี^๗

ตัวอย่างการบำเพ็ญปัญญาบารมีของพระโพธิสัตว์ที่เสวยพระชาติต่างๆ ตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธ ศาสนาเถรวาท ได้แก่

๑) ตัวอย่างการบำเพ็ญปัญญาบารมีของพระมโหสถ^๘ ซึ่งเป็นผู้มีสติปัญญามาก มีความเฉลียวฉลาดรอบคอบ เมื่อท่านยังเป็นเด็กอายุเพียง ๗ ขวบ สามารถที่จะเป็นสถาปนิก ออกแบบศาลา สระโบกขรณี และอุทยานให้วิศวกรก่อสร้างตามได้อย่างงดงาม

^๔ สุรพล ไกรสรารุณี, เกสัชกร, **คู่มือปัญญาในพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพฯ- มหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๗.

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘-๙.

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙-๑๐.

^๗ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **สารานุกรมพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๒๖๐-๒๖๑.

^๘ ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๙/๒๐๙.

๒) ตัวอย่างการบำเพ็ญปัญญาบารมีของพระพุทธเจ้า โดยทรงบำเพ็ญปัญญาบารมีในขณะที่เสวยพระชาติเป็นสัมภวกุมาร^๙ บำเพ็ญปัญญาอุปบารมีในขณะที่เสวยพระชาติเป็นอำมาตย์วิธูรบัณฑิต และบำเพ็ญปัญญาปรมัตถบารมีในขณะที่เสวยพระชาติเป็นเสนกบัณฑิต

๓) ตัวอย่างการบำเพ็ญปัญญาบารมีของพระโพธิสัตว์ในชาติอื่นๆ เช่น ๑. พันธน์โมกขชาตก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นบุโรหิตของพระเจ้าพรหมทัต ถูกพระมเหสีใส่ความแต่ก็เอาตัวรอดได้ด้วยปัญญาของตน^{๑๐} ๒. ความฉันทชาตก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอาทาสุมุขกุมาร ถูกอำมาตย์ทดลองปัญญาก็ทรงแก้ไขได้หมด เป็นต้น^{๑๑}

๔.๒ การเข้าถึงความดีงามตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท

การเข้าถึงความดีงามตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า บารมีจะเกิดขึ้นได้ด้วยการปฏิบัติ และการปฏิบัติแต่ละประเภทในแต่ละชั้นย่อมอาศัยการบำเพ็ญบารมีหลายๆ อย่างประกอบกัน เช่น ปัญญาบารมี ต้องอาศัยขันติบารมี ซึ่งปัญญาบารมีเกิดจากการรู้จักจัดความไม่รู้หรืออวิชชา พระพุทธเจ้าทรงมองเห็นอันสงส์ของปัญญาว่า ทานจะบริสุทธ์ได้ด้วยปัญญา ศีลจะบริสุทธ์ก็ด้วยปัญญา ภาวนาจะบริสุทธ์ก็ด้วยปัญญา กิเลสทั้งหลายจะหมดก็ด้วยปัญญา ฉะนั้นจึงพึงสั่งสมปัญญาบารมีเถิด เพราะปัญญาเป็นอาวุธ ในการกำจัดกิเลสทั้งหลาย ดังพระพุทธพจน์ว่า แสงสว่างเสมอด้วยปัญญาไม่มี การได้มาซึ่งสัพพัญญุตญาณก็ต้องอาศัยปัญญา และปัญญาย่อมนำมาซึ่งคุณวิเศษทั้งปวง” นี้เป็นหลักในการพิจารณาปัญญาบารมี^{๑๒}

การเข้าถึงความดีงามที่ก่อให้เกิดปัญญาบารมีหรือการบำเพ็ญปัญญาบารมีของพระโพธิสัตว์ แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

๑) พระนิยตโพธิสัตว์ คือ พระโพธิสัตว์ผู้จะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างแน่นอน โดยได้รับการพยากรณ์ว่า จะเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในอนาคต ในชาติที่ได้รับการพยากรณ์จะต้องมีคุณสมบัติและคุณธรรมพิเศษที่เรียกว่า ธรรมสโมธาน ครบทั้ง ๘ ประการ^{๑๓} ซึ่งเป็นหลักธรรมที่เป็นไปเพื่อสนับสนุนการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์

^๙ ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑๗๗/๕๖๖.

^{๑๐} ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑๒๐/๔๙.

^{๑๑} ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑๙/๒๔.

^{๑๒} ปราโมช น้อยวัฒน์, พุทธการกธรรมที่ปณี, (สมุทรปราการ: ชมรมกัลยาณธรรม, ๒๕๔๙), หน้า ๖๓-๖๔.

^{๑๓} ขุ.จரிய.อ. (ไทย) ๗๔/๓๖/๕๘๐.

๒) พระอนิยตโพธิสัตว์ คือพระโพธิสัตว์ผู้ยังไม่แน่นอนว่าจะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าหรือไม่ เพราะยังไม่ได้รับการพยากรณ์ว่า จะเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในอนาคต เนื่องจากมีธรรมสมโณธานไม่ครบ^{๑๔}

ในการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ ต้องมีหลักธรรมที่สนับสนุนในการเข้าถึงความดีงาม ประกอบด้วย

๑) สมโณธานธรรม เป็นธรรมที่จำเป็นอย่างยิ่งที่พระโพธิสัตว์ทั้งหลายต้องตั้งใจปรารถนาก่อนอะไรอื่นทั้งหมด มี ๘ ประการ คือ ๑. มนุสสตัด (ความเป็นมนุษย์) ๒. ลิงคสมปตติ (ต้องเป็นบุรุษเท่านั้น) ๓. เหตุ (ความถึงพร้อมด้วยอุปนิสัย) ๔. สตฤทสสน (ได้เห็นศาสดา) ๕. ปพพชชา (การออกบวช) ๖. คุณสมปตติ (คือถึงพร้อมด้วยคุณมีภิกษุเป็นต้น) ๗. อธิกาโร (มีอุปการะยิ่ง) ๘. ฉนทตา (ความพอใจในกุศลด้วยความใคร่ที่จะเป็นพระพุทธรเจ้า)^{๑๕}

ดังนั้น สมโณธานธรรมจึงเป็นธรรมที่พระโพธิสัตว์ผู้ที่มีความปรารถนาเป็นพระพุทธรเจ้า จะต้องเป็นธรรมที่พร้อมอยู่ในพระโพธิสัตว์ เพื่อที่ตรัสรู้ธรรมในชาตินั้นๆ พระโพธิสัตว์จะทำกนิหาร หรือทำความเป็นเลิศให้สัมฤทธิ์ผล และต่อเนือง พระโพธิสัตว์ต้องสมบูรณ์ด้วยธรรม ๘ ประการนี้ ซึ่งหมายถึงพระอนิยตโพธิสัตว์ผู้ที่ได้รับพยากรณ์ จากสำนักพระพุทธรเจ้ามาแล้ว

๒) พุทธภูมิธรรม ๔ ประการ ได้แก่ ๑. อุตสาหโท (มีความเพียร) ๒. อุมตโต (ประกอบด้วยปัญญา) ๓. อวตถาน (ประกอบด้วยการอธิษฐาน) ๔. หิตจริยา (ประกอบด้วยเมตตา)

นิตยโพธิสัตว์ทั้งปวง เป็นผู้สมาทานในพุทธธรรม ๔ ประการนี้อยู่เนื่องนิตย์ทุกชาติ ไม่ว่าจะเสวยชาติกำเนิดใดก็ตาม ก็ย่อมมีภูมิธรรมเหล่านี้ประจำในใจอยู่เสมอ เพราะเหตุว่า โพธิสัตว์ ผู้ที่จะกระทำโพธิญาณเป็นจริงขึ้นมาได้นั้นต้องเป็นผู้ที่น้อมไปในกุศลธรรมอยู่เสมอ ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นเครื่องช่วยหล่อเลี้ยงให้ โพธิญาณแก่กล้าเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ หากไม่มีอภัยาศัยที่ดีงามเป็นกุศลคอยสนับสนุนหล่อเลี้ยงแล้วจะไม่สำเร็จโพธิญาณ^{๑๖}

^{๑๔} ชุ.พุทธ.อ. (ไทย) ๗๓/๑๖๒-๒๕๔.

^{๑๕} ชุ.จริยา.อ. (ไทย) ๗๔/๓๖/๕๘๐.

^{๑๖} พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร. ป.ธ.๙), มุนีนาลทีปนี, (กรุงเทพมหานคร: ดอกหญ้า, ๒๕๔๕), หน้า ๔๔.

๔.๓ วิเคราะห์ปัญหาบาปมีในฐานะเป็นปัจจัยเข้าถึงความดีงามตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท

วิเคราะห์ปัญหาบาปมีในฐานะเป็นปัจจัยเข้าถึงความดีงามในทางพระพุทธศาสนา คือ การดำเนินชีวิตอย่างมีสติและปัญญาที่ก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ตนเองและผู้อื่น โดยไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและสังคม ดังนั้นปัญหาบาปมีในฐานะเป็นปัจจัยเข้าถึงความดีงามเพื่อการสร้างคุณค่าในการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีดังนี้

๑) ปัญหาบาปมีในฐานะเป็นปัจจัยเข้าถึงความดีงามตามมรรค ๘ คือ วิถีทางที่ปฏิบัติอันประเสริฐ ๘ ประการ อันเป็นแนวทางปฏิบัติของบุคคล เพื่อให้เกิดความดีสูงสุด ประกอบด้วย (๑) สัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ (๒) สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ (๓) สัมมาวาจา การพูดชอบ (๔) สัมมากัมมันตะ การกระทำชอบ (๕) สัมมาอาชีวะ การเลี้ยงชีพชอบ (๖) สัมมาวายามะ ความเพียรชอบ (๗) สัมมาสติ ความระลึกชอบ (๘) สัมมาสมาธิ ความตั้งใจมั่นชอบ^{๑๗} มรรค ๘ เป็นผลสืบเนื่องจากองค์คุณก่อนมรรค เมื่อได้รับคำแนะนำสืบสวนมาดี ประกอบกับอาชีพ การฝึกตนเองให้เป็นผู้รู้จักคิดอย่างใคร่ครวญแบบกายทั้ง ๓ ระดับ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ย่อมเกิดขึ้น การปฏิบัติตามมรรค ๘ นี้จึงจะนำไปสู่ความเห็นชอบทางปัญญา และเมื่อความเห็นชอบทางปัญญาเกิดขึ้นแล้ว แนวทางด้านปัญญาที่เผชิญย่อมเกิดขึ้น คือ ความเป็นผู้มีวิจาร์ณญาณ อันเป็นการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง และเป็นผู้รู้จักคิดอย่างใคร่ครวญแบบกายทั้ง ๓ ระดับ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ย่อมเกิดขึ้น

๒) ปัญหาบาปมีในฐานะเป็นปัจจัยเข้าถึงความดีงามตามภavana ๔ คือ การเจริญ การพัฒนา ทั้งทางด้านสมณะและวิปัสสนา รู้เห็นเท่าทันโลกและชีวิตตามสภาวะจริง ประกอบด้วย

(๑) กายภavana หรือการพัฒนากาย ที่มีความประพฤติกาย กุศลงาม สำรวม เรียบร้อย มีวินัย เลี้ยงชีวิตอย่างพอเพียง รู้จักประมาณในการใช้สอยปัจจัย

(๒) ศีลภavana หรือการพัฒนาศีล ใช้วัดผลในด้านความสัมพันธ์ในสังคมที่มีการปฏิบัติตามกฎระเบียบด้วยความเคารพและความมีเมตตากรุณาต่อทุกชีวิต และรู้จักเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

(๓) จิตภavana หรือการพัฒนาจิต ใช้วัดผลในด้านความมีใจอิสระและมีความสุข โดยประเมินจากการรู้จักจัดระเบียบอารมณ์ของตนให้มีสุขภาพจิตดี แจ่มใส ร่าเริง เบิกบานอยู่เสมอ การมีความมั่นคงทางอารมณ์ วิตกกังวลต่ำ โกรธยาก ท้อแท้ยาก

^{๑๗} ที.สี. (ไทย) ๙/๓๙๓/๑๖๕.

(๔) ปัญญาภาวณา หรือการพัฒนาปัญญา ใช้วัดผลด้านความรู้ความเข้าใจ สิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง ไม่หวั่นไหวไปตามความชอบใจ ไม่ชอบใจ ที่ทำให้เขวออกไปจากทางแห่งความจริง โดยสังเกตจากการมีศรัทธาในพระรัตนตรัยอย่างมีเหตุผล^{๑๘}

ภาวณา ๔ นี้ เป็นคุณสมบัติที่เพิ่มคุณค่าให้แก่ตัวบุคคล พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับการพัฒนาตน จึงเชิดชูบุคคลผู้มีตนที่พัฒนาแล้วว่าเป็นบุคคลสูงสุด

๓) ปัญญาบารมีในฐานะเป็นปัจจัยเข้าถึงความดีงามตามพละ ๕ หมายถึง กำลังแรง ความเข้มแข็ง ที่ทำให้ข่มขจัดได้แม้แต่กำลังแห่งมาร ทำให้สามารถดำเนินชีวิตที่ดีงามปลอดภัยเป็นสุข ประกอบด้วย

(๑) สัทธาพละ คือ ความเชื่อ ว่าโดยสาระ คือ ผู้มีศรัทธาเชื่อในปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า หมายถึง ความเชื่อ ความมั่นใจในพระปรีชาญาณของพระพุทธเจ้า ในฐานะที่ทรงเป็นต้นแบบหรือผู้นำของมนุษย์ที่ยืนยันถึงสมรรถวิสัยของมนุษย์ว่า มนุษย์สามารถหยั่งรู้สัจธรรม เข้าถึงความดีงามสูงสุดได้ด้วยสติปัญญา และความเพียรพยายามฝึกฝนพัฒนาตนเอง^{๑๙}

(๒) วิริยะพละ คือการปรารถนาความเพียรทางใจ ได้แก่ ผู้ปรารถนาความเพียรเพื่อละอกุศลธรรม เพื่อให้กุศลธรรมเกิด มีความเข้มแข็ง มีความบากบั่นมั่นคงไม่ทอดธุระในกุศลธรรม^{๒๐} ความเพียรจะพัฒนามีกำลังเป็นวิริยะพละได้ต้องไม่หวั่นในความเกียจคร้าน คือมีความเพียรที่เป็นพลังด้านทานมิให้ความเกียจคร้านเกิดขึ้นได้ โดยการปฏิบัติทำความเพียรติดต่อกันทุกวันไม่หยุดหย่อน เมื่อทำได้มากความเพียรก็จะเกิดพลังเพิ่มขึ้น^{๒๑}

(๓) สติพละ คือ สติ ความตามระลึก ได้แก่ ผู้มีสติ ประกอบด้วยสติปัญญาเป็นเครื่องรักษาตนอย่างยิ่ง ระลึกถึงสิ่งที่ทำค่าที่พูดเมื่อนานได้^{๒๒} สติจะพัฒนามีกำลังเป็นสติพละได้ ต้องไม่หวั่นไหวในความประมาท คือ มีความระลึกได้ที่เป็นพลังด้านทานมิให้ความประมาทความเลื่อนลอยเกิดขึ้นได้ เพราะถ้าประมาท ไม่พยายามให้รู้ตัวอยู่เสมอในขณะที่ทำพูด คิด สติจะไม่เกิดเป็นสติพละ เมื่อไม่มีพลังก็ยากจะหยั่งรู้สภาวะธรรมหรือยากที่จะข่มกิเลส

^{๑๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), **หลักแม่บทของการพัฒนาตน**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๗๐-๗๗.

^{๑๙} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๔๒๔-๔๒๕.

^{๒๐} **ดูรายละเอียดใน อภิ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๔/๑๗-๑๘.**

^{๒๑} พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณโณ), **การพัฒนาจิต**, (กรุงเทพมหานคร: สร้างสรรค์บุ๊ค, ๒๕๔๙), หน้า ๑๖๕.

^{๒๒} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, หน้า ๘๗๕.

(๔) สมาธิพละ คือ ความตั้งอยู่แห่งจิต ความดำรงอยู่ ได้แก่ ผู้สงัดจากกาม และอกุศลธรรมทั้งหลายแล้วบรรลุลุณาน ^{๒๓} สมาธิจะพัฒนามีกำลังเป็นสมาธิพละได้ต้องไม่หวั่นไหวในอุทัจจะ คือ มีสมาธิที่เป็นพลังต้านทานมิให้ความฟุ้งซ่านเกิดขึ้นได้ เป็นการฝึกจิตให้รวมตัวเข้าสู่อารมณ์เดียว จมจิตไม่มีอาการฟุ้งซ่าน มีอาการสงบ แสดงว่าสมาธิพละขึ้น

(๕) ปัญญาพละ คือ ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ความรู้อย่างแจ่มแจ้ง ได้แก่ ผู้มีปัญญา ประกอบด้วย ปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาเห็นถึงความเกิดขึ้นและความเสื่อมสิ้นไปอันเป็นอริยะ ชำแรกกิเลสอันจะทำให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ ^{๒๔} ปัญญาจะพัฒนามีกำลังเป็นปัญญาพละได้ต้องไม่หวั่นไหวในอวิชชา คือ มีปัญญาเป็นกำลังต้านทานมิให้ความหลงและความไม่รู้เกิดขึ้นได้ ไม่มีความรอบรู้เข้าใจสภาพธรรมที่เราปฏิบัติอยู่

ปัญญาจะพัฒนามีกำลังเป็นปัญญาพละได้ต้องไม่หวั่นไหวในอวิชชา คือ มีปัญญาเป็นกำลังต้านทานมิให้ความหลงและความไม่รู้เกิดขึ้นได้ ไม่มีความรอบรู้เข้าใจสภาพธรรมที่เราปฏิบัติอยู่ การปฏิบัติพัฒนาพละ ๕ เพื่อให้เกิดปัญญาเป็นสิ่งสำคัญ เพราะจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้งในตัวเอง เริ่มจากเปลี่ยนแปลงจิตใจ คลายความยึดมั่นถือมั่นในโลกธรรม ที่อยู่ภายใต้อำนาจแห่งความโลภ โกรธ หลง จนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและพัฒนาต่อไปสู่เป้าหมายคือการหลุดพ้นจากกิเลส หันมาพึ่งตนเองและฝึกพัฒนาตนเองต่อไป

๕. สรุปและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุป

ปัญญาบารมี คือรู้ทั่วถึงเหตุถึงผล รู้อย่างชัดเจน แบ่งออกเป็น ๓ ระดับ ได้แก่ บารมี อุปบารมี และปรมัตถบารมี มี ๓ ประเภท คือ ๑. จินตามยปัญญา ๒. สุตมยปัญญา ๓. ภาวนามยปัญญา ตัวอย่างการบำเพ็ญปัญญาบารมีของบุคคลต่างๆ เช่น การบำเพ็ญปัญญาบารมีของพระมหोสด ซึ่งเป็นผู้มีสติปัญญามาก มีความเฉลียวฉลาดรอบคอบสามารถแก้ปัญหาเฉพาะได้ การเข้าถึงความดีงามที่ก่อให้เกิดปัญญาบารมีของพระโพธิสัตว์ แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ ๑. พระนิยตโพธิสัตว์ ๒. พระอนิยตโพธิสัตว์ ในการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ ประกอบด้วย ๑. สโมธานธรรม ๘ ประการ ๒. พุทธภูมิธรรม ๔ ประการ ๓. อธิษฐานธรรม ๔. อัธยาศัยพระโพธิสัตว์ ๖ ประการ เป็นต้น ส่วนการวิเคราะห์ปัญญาบารมีในฐานะเป็นปัจจัยเข้าถึงความดีงามในทางพระพุทธศาสนา คือ การดำเนินชีวิตอย่างมีสติและปัญญาที่ก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ตนเองและผู้อื่น โดยการปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ ๑. ปัญญาบารมีในฐานะเป็นปัจจัยเข้าถึงความดีงามตามมรรค ๘ ซึ่งเป็นวิถีทางที่ปฏิบัติอันประเสริฐ ๘ ประการ นำตนไปสู่ความเห็นชอบทางปัญญา คือ ความเป็นผู้มีวิจรรย์ญาณ อัน

^{๒๓} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๔/๑๗-๑๘.

^{๒๔} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๔/๑๗-๑๘.

เป็นการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ๒. ปัญญาบารมีตามภาวนา ๔ ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่เพิ่มคุณค่าให้แก่ตัวบุคคล ๓. ปัญญาบารมีตามหลักพระ ๕ เพื่อให้เกิดปัญญาเป็นสิ่งที่สำคัญที่จะพัฒนาต่อไปสู่เป้าหมายคือการหลุดพ้นจากกิเลส หันมาพึ่งตนเองและฝึกพัฒนาตนต่อไป

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้ มุ่งศึกษาวิเคราะห์ปัญญาบารมีในฐานะเป็นปัจจัยเข้าถึงความดีงามตามหลักพระพุทธ- ศาสนาเถรวาท แต่มีอีกหลายประเด็นที่น่าสนใจและทำให้ผู้วิจัยเห็นว่า มีเรื่องที่ทำให้ศึกษาค้นคว้า เพื่อการศึกษาที่ก่อให้เกิดประโยชน์ ได้แก่ประเด็นดังต่อไปนี้

(๑) การประยุกต์ทานบารมีในการสร้างคุณค่าในการดำเนินชีวิต

(๒) ศึกษาการพัฒนาปัญญากับศาสตร์สมัยใหม่ เช่น การจัดการความรู้เชิงพุทธบูรณาการ การจัดการองค์กรให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการ

บรรณานุกรม

- ปราโมช น้อยวัฒน์. **พุทธการกรรมที่ปณี**. สมุทรปราการ: ชมรมกัลยาณธรรม. ๒๕๕๙.
- พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร. ป.ธ.๙). **มุนีนาถที่ปณี**. กรุงเทพมหานคร: ดอกหญ้า. ๒๕๕๕.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). **หลักแม่บทของการพัฒนาตน**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๗.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๓.
- พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ). **การพัฒนาจิต**. กรุงเทพมหานคร: สร้างสรรค์บุ๊ค. ๒๕๕๙.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **สารานุกรมพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย. ๒๕๒๙.
- สุรพล ไกรสรารุฒิ. เกสัชกร. **คู่มือปัญญาในพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๕๒.

